

Laudáció

Tolcsvai Nagy Gábor levelező tagsági székfoglalóján a Magyar Tudományos Akadémián 2010. november 22-én

Az Akadémia alapító törvényében az áll, hogy a Tudós Társaságnak „egyedül csak az van téve céljává, hogy munkálódása által hazánkban a’ tudományok és szép művészségek honni nyelven műveltessenek; ’s viszont ezek által a’ nyelv maga csinosulást, fenséget és bővülést nyerjen” (Kónya Sándor, „...Magyar Akadémia állíttassék fel...”. Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek. 1827–1990. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 1994. 32 (107), Új sorozat. 63). Az Akadémia osztályokra tagolódásában ennek megfelelően a nyelv- és irodalomtudomány került az I. osztályba az akkori hat közül. Az első akadémiai közgyűlésen (1831. II. 14-én) 19 levelező és 3 rendes tagot választottak meg. A tagválasztás kezdettől fogva székfoglaló előadás megtartásának a kötelezettségével járt. Rendes tagnak választották Kazinczy Ferencet is: ő volt az, aki nem tartott székfoglaló előadást, mert a kolerajárvány áldozatául esett. Pedig milyen jó volna, ha olvashatnánk székfoglaló előadását, már csak azért is, mert a székfoglaló előadásokkal szemben természetes elvárás kezdettől fogva, hogy a mindenkori új tagtárs tudományterülete szempontjából érdemleges, fontos gondolatokat fogalmazzon meg. S a reformkori tudós közvélemény kitől várhatott volna érdemi és fontos mondanivalót, ha nem Kazinczytól?

Tolcsvai Nagy Gábor fő kutatási területei a hermeneutikai filozófiai keretbe helyezett kognitív nyelvtan, szemantika, stilisztika és szövegtan, a magyar nyelvi tervezés, a magyar nyelv kultúrhistoriája és az irodalom nyelviségének kérdései. Mind olyan időszerű témakörök, amelyek más országok nyelvtudományában is terítéken vannak, ha eltérő súllyal is. Ami az utóbbi tíz évet illeti, Tolcsvai Nagy Gábor elsősorban a kognitív nyelvészet hazai meghonosításán és a magyar nyelv leírásában való alkalmazásán dolgozott.

Mit mondhatunk a tudománymérés oldaláról? A latin mondást (non numerantur, sed ponderantur, azaz: ne a publikációk mennyisége, hanem a súlya, minősége számítsen) a mai viszonyokra alkalmazva így módosítanám: a mennyiségi mérés segíti, de természetesen nem helyettesítheti az alapos, körültekintő szakmai mérlegelést. Nos tehát: 235 tudományos közlemény, ebből 15 társszerzős. 2 könyv angol nyelvű, külföldi kiadású, egyik önálló (a stílus kognitív elméletéről), másik szerkesztett kötet. Itthon 11 kötete jelent meg, egy (Kognitív szemantika) közelesen napvilágot lát Nyitrán. Idegen nyelven 11 tanulmánya jelent meg, 8 külföldön. Publikációira 915 független hivatkozást jegyez.

Tolcsvai Nagy Gábor tudományos pályája a Nyelvtudományi Intézetben indult, s az idő előrehaladtával tematikájában — a szerves továbbépülés természetes útját követve — egyre szélesebbé vált. Eleinte a nyelvművelés kérdéseivel foglalkozott, ezért szükségszerűen került előtérbe nála is a nyelvi norma s kapcsolódó kérdésköre. Egyenes út vezetett innen a nyelvi tervezés téma- és feladatköréhez, s a magyar nyelvű közösség, ezen belül is a kisebbségi

magyar közösségek anyanyelvhasználati kérdéseivel való foglalkozáshoz. Mindez megerősítette szociolingvisztikai szemléletét. Bővülő leíró grammatikai érdeklődésének stációját jól mutatják növekvő számú idevágó könyvméretű publikációi. Legtöbbet hivatkozott munkája 160 hivatkozással *A magyar nyelv szövegtana* című. Tolcsvai nagy Gábort nemcsak a nyelv leírásának problémái, hanem a magyar anyanyelv és közösség viszonya (nemzetté válást követő) történetének a kérdései is foglalkoztatják. Kutatásait ezért terjesztette ki a nyelvújítás, illetőleg a magyarság mint anyanyelvközösség történetének a vizsgálatára. Ő volt az első, aki a közösségi nyelvi mentalitásról, a közösségi nyelvi reflexiókról, attitűdökről való mai ismeretek alapján tekintette át a magyar nyelvközösség újabb kori történetét. Két kitűnő önálló kötetet szentelt ennek a történeti szociolingvisztikai szempontból fontos témakörnek.

Ez irányú vizsgálódása azzal a kutatási iránnyal és módszerrel rokon, amelyet a német nyelvtudományban követendő módon alkalmaznak. Előszóval foglalkozik Tolcsvai Nagy Gábor a rendszerváltoztatást követő nagy változások évei magyar nyelvi és nyelvközösségi történéseinek az okaival. Úgy látja, hogy mind a nyelvtudományi, mind a mindennapi nyelvmagyarázatok értékösszefüggései számottevően megváltoztak az elmúlt 20 évben a magyar kultúrában, s ezzel együtt jár a magyar nyelv felgyorsult, az új elektronikus kommunikációs technológiák elterjedése miatt előre nem modellálható változása.

Tolcsvai Nagy Gábor munkásságának egyedítő vonása, hogy nyelvészeti keretben kutatja az újabb irodalom nyelvisége leírhatóságának a kérdéseit. Két poétikai-szemantikai kismonográfiában Nagy László és Pilinszky János műveit a kognitív nyelvész szemével eredeti módon elemezte. Egy másik munkájában pedig azt vizsgálta, milyen nyelvértelmezések vannak a mai magyar prózában, s hogy a mai nyelvtudománynak milyen lehetőségei vannak az irodalomértés elősegítésében. A nyelvészet és irodalomkutatás lehetséges újabb kapcsolatainak irányába mutat az a vizsgálata, amelyben a kognitív grammatika úgy szerepel, mint „lehetséges új nyelvelméleti paradigma az irodalomértés horizontján”.

Megemlíteném, hogy Tolcsvai Nagy Gábor a nyelvészet hasznosíthatóságának a meggyőződésében ír nemcsak lehetőségekről, hanem kötelességekről is. De aktívan is részt vesz egyetemi nyelvészeti segédletek, tankönyvek, szöveggyűjtemények, sőt általános iskolai magyar nyelvi tankönyvek és közérdekű nyelvi kézikönyvek elkészítésében is — az utóbbiakra vonatkozóan említem, hogy ő szerkeszti az Osiris Kiadó *A magyar nyelv kézikönyve* című sorozatot. Hozzányúl a nyelvhasználattal és a nyelvi kutatásokkal összefüggő ún. kényes aktuális kérdésekhez is. Véleményt nyilvánított például a politikai nyelvhasználatról, s állást foglalt a nyelvi értéktulajdonításról és az ideologikus nyelvészeti sztereotípiákról szóló vitában is — követendően szigorú tudományos érveléssel. Megemlíteném tevékenységet végez az ELTE Funkcionális Nyelvészeti Műhelyének, illetőleg az ELTE Magyar Nyelvtudományi Doktori Programja Kognitív Nyelvészeti és Stilisztika Alprogramjának, s a Szathmári István alapította Stíluskutató Csoportnak a vezetőjeként — a nyelv és a

nyelvtudomány iránti érdeklődés fölkeltésével, a tanári, kutatói pályára való felkészítéssel és tudományos kutatások irányításával.

Kétségtelen: a magyar nyelv különböző területeire vonatkozóan Tolcsvai Nagy Gábor végezte a legtöbb kognitív nyelvészeti vizsgálatot, s ezzel nagy részt vállalt a kognitív nyelvészeti szemlélet hazai elterjesztésében. Éspedig a vonatkozó külföldi kutatási eredményekkel összhangban. Így lett részese annak a nyelvtudománybeli diskurzusnak, amely a nyelv értelmezéséről, a különböző értelmezési lehetőségekről szól napjainkban is. Funkcionális, kognitív szemléletéből következően Tolcsvai Nagy Gábor a nyelvet az emberi létezés és tudás egyik legalapvetőbb összetevőjének tekinti (e szerint a beszélő ember megismerő műveletei összefüggnek nyelvi tevékenységével), s a nyelvhasználatot kettős, ti. nyelvi (rendszerint) és társadalmi-kulturális közegbe ágyazottan vizsgálja.

A mai nyelvtudomány egyik feladata közelebb kerülni eltérő nézetek ütköztetésével ahhoz az állapothoz, amelyben a nagy fokú differenciálódás után az integrálódás útját is gyakrabban járjuk (ahogy ezt Trubetzkoy jó 100 éve megjövendölte), félretéve, vagy legalábbis visszaszorítva a tudomány fejlődését gátló egyik nem ritka kutatói attitűdöt, az ún. ignorancia-stratégiát, tehát a tudomásul nem vétel stratégiáját. Ennek elősegítésében számítnok nyitott szellemiségű új akademikustársunkra is. Annál is inkább, mert az akademikusság elnyerésével az ember kötelessége és felelőssége megnő. Mind tudományával, mind szűkebb szakmai közösségével, mind anyanyelvközösségével, mind pedig az egyetemes tudománnyal szemben. Tolcsvai Nagy Gábor tagtársunknak ebben a szellemben kívánok további eredményes munkát mind a tudomány, mind a felsőoktatás területén.

Kiss Jenő

az MTA rendes tagja